ACTA UNIVERSITATIS SCIENTIARUM REGIAE HUNGARICAE FRANCISCO JOSEPHINAE
ANNI MCMXXXII—III. FASC. I.

VB 25684

VISSZAPILLANTÁS

A MAGYAR KIRÁLYI

FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM

MEGNYITÁSÁNAK 60. ÉVFORDULÓJÁN

XB 140492

KÉT BESZÉD

AZ EGYETEM ÜNNEPÉLYES KÖZGYŰLÉSÉN

1932 NOVEMBER 9.

SZEGED, 1933.

VD 25684

ACTA UNIVERSITATIS SCIENTIARUM REGIAE HUNGARICAE FRANCISCO JOSEPHINAE
ANNI MCMXXXII—III. FASC. I.

1.—

VISSZAPILLANTÁS

A MAGYAR KIRÁLYI

FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM

MEGNYITÁSÁNAK 60. ÉVFORDULÓJÁN

KÉT BESZÉD

AZ EGYETEM ÜNNEPÉLYES KÖZGYŰLÉSÉN

1932 NOVEMBER 9.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Intézeti könyvtára
Lelt. napló: a
csoport: 204. szám.

SZEGED, 1933.

TARTALOM:

I. *Schmidt Henrik* egyetemi ny. r. tanár, e. i. Rector megnyitó beszéde . . 3
II. *Imre Sándor* egyetemi ny. r. tanár, a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar e. i. Dékánjának ünnepi beszéde 7

SZTE Egyetemi Könyvtár
J910023227
JATE Egyetemi Könyvtár Történeti és Orientalisztikai Könyvtár SZEGED
Sz 1/91: B 256848

Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt. 33-3100

I.

Dr. SCHMIDT HENRIK

ny. r. tanár, e. i. Rector

MEGNYITÓ BESZÉDE

Szegedi Tudományegyetem Történeti Intézete

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés!

Két emberöltővel ezelőtt történtekről óhajtunk ma megemlékezni. Hatvan év aránylag nem sok egy főiskola életében, hisz vannak egyetemek, amelyeknek története tízszer ennyi időt ölel át. Azonban nem az idő hosszúsága az, amely arra késztet bennünket, hogy munkánkat félbeszakítva, útunkon megálljunk, visszapillantsunk és elgondolkozzunk Egyetemünk eddigi történetén, hanem a küzdelmek nagysága, a tragikus sors megdöbbentő volta az, ami megemlékezésre és elmélyedésre késztet és ami megemlékezésünk hangulatát komorrá és fájdalmassá teszi.

Ha idő és tér elválaszthatatlan filozófiai fogalmak, úgy ez a logikai kapcsolat fájdalmas erővel állítja elénk a szívettépő kérdést, miért nem ott, azon a helyen tartjuk emlékünnepélyünket, hol Egyetemünk megalapíttatott és ahol munkáját négy évtizeden át kifejtette.

A száműzetés keserű kenyerét esszük. Gondolataink szüntelenül visszaszállnak Egyetemünk ősi székhelyére. Megelevenedik lelki szemeink előtt mind az a sok odaadó munka, töprengő kétség, szüntelen fáradozás és évtizedeken át kifejtett szellemi és anyagi erőfeszítés, amelyeknek eredményeképen Egyetemünk Kolozsvárott a külső fejlődésnek és belső virágzásnak oly magas fokára emelkedett. Mennyi töprengés, tanakodás előzte meg Egyetemünk megalapítását, mennyi remény és várakozás fűződött annak felépítéséhez és munkájához, mily hatalmas szellemi centrumává és összetartó erejévé vált az a régi erdélyi fejedelemség területén élő nemzeti erőknek; a legtisztább lelkesedésnek, az erős kritikának, s a szüntelen kutató munkának mily hatalmas küzdő tere volt az, amelyen összecsaptak a tudományos harcok ellenfelei, hogy aztán békés munkában mindegyik minél előbbre vigye a tudományos megismerés lehetőségeit.

Évről-évre új intézmények, új intézetek, új épületek keletkeztek és emelkedtek. Ezek mind az akkori idők viszonyaihoz képest a legmodernebbek és legtökéletesebbek voltak. Felépült a kolozsvári Egyetem gyönyörű könyvtára, amelynek berendezése és gazdag kincsei egyaránt a legnagyobb hírnévnek örvendtek. A kiváló tanárok egész sora fáradhatatlan kutató munkájában és gyűjtő szenvedélyében összegyűjtötte mindazt a kincset, amelyet Erdély földje évezredes, történetírás *előtti és történelmi* időkben egyaránt, mint az emberi kultúra nyomait és maradványait megőrzött; csodás rendbe szedve hordták össze a természettudósok mindazt, amivel a természet a maga végtelen gazdagságában hazánk és főképen Erdély földjét elárasztotta.

Ily nagy áldozatkészség, a lelkierők ily megfeszítése és a szellemi munkának ily hatalmas ereje vezetett oda, hogy Kolozsvár szellemi és kulturális központjává vált annak az országrésznek, amely független fejedelemségként őrizte meg területét akkor is, amikor a mai Csonkamagyarország egész földje ellenség kezén sínylődött. A sors kifürkészhetetlen akarata ellenkezőjére változtatta azt a képet, amelyet hazánk a XVI. és XVII. században mutatott. Az a terület, amelyet akkor ellenség lába taposott, most csonkán bár és ellenségtől körülvéve, de mégis mint független és szabad állam áll itt. A független Erdély pedig egy balkáni állam tartományává süllyedt. De bármily fájdalom is töltsön el bennünket Erdély régi szabad földjének leigázása és ellenséges kézre jutása miatt, a jobb sorsba és jövőbe vetett bizalmunkat és reményünket még sem fogjuk elveszíteni, hanem szentül bízunk abban, hogy amiképen Mohács után mégis Isten segítségével sikerült a Duna és Tisza tájait ellenségtől megtisztítani, úgy Trianon után is el kell jönnie annak az időnek, amikor Egyetemünk régi székhelye felszabadul az ellenséges járom alól és a tudomány áldásait ott azoknak az utódai élvezhetik, akik ősi Egyetemünk alapjait lerakták, a tudománynak ezt a hatalmas várát felépítették s azt lélekkel és tartalommal megtöltötték.

Ily hittel és reménnyel eltelve kérem Egyetemünk bölcsészeti karának Dékánját, hogy ünnepi beszédét megtartani szíveskedjék.

II.

Dr. IMRE SÁNDOR

ny. r. tanár, bölcsészet-, nyelv- és
történettudományi kari e. i. Dékán

ÜNNEPI BESZÉDE

Tekintetes Egyetemi Közgyűlés!

Tisztelt Egyetemi Polgárok! Tisztelt Közönség!

I. A Ferencz József-Tudományegyetem immár 23. egyetemi félévét tölti Szegeden. Ez alatt itt külsőleg újjáépült, bensejében pedig átalakult, mert egyéniségének alkotó elemei, azaz a tanárok és a hallgatók, egyre nagyobb mértékben más egyénekből állanak.

Az egyénekben való megújulásnak ez a folyamata egészen természetes. Természetes ily nagy testületben még akkor is, ha az élet rendesen folyik. Hát még, ha az élet rendjét oly rendkívüli rázkódás zavarja meg, amilyen Egyetemünk életének kolozsvári és szegedi korszakát elválasztja, — ha oly sűrűn kell gyászt öltenünk elhunyt társainkért és oly nagy számmal hagyják el az Egyetemet nyugalomba lépő vagy máshová elhívott tanárai, mint ahogyan velünk tizenhárom év óta történik, — s kivált ha egyszerre megváltozik az a földrajzi és társadalmi környezet, amelyből az egyetem ifjúsága kikerül! Ezzel az Egyetemmel ez is megtörtént.

A tanárok között még mindig van ugyan huszonegy olyan, akinek ez az Egyetem 1919-ben is szellemi otthona volt, de már csak nyolc van olyan, aki tanári működését Kolozsvárott kezdte; mi többiek itt lettünk az Egyetem tanáraivá. Az újak közül kilenc a régi tudományos segéderők közül került ki, négy a régi hallgatók közül, de ezekkel együtt is az egész mai tanári testületnek mindössze tizenhét tagja végezte tanulmányait ezen az Egyetemen.

Hallgatóink sorából pedig székhelyünk megváltozásának következtében mindinkább eltünnek azok, akiknek vérszerinti elődei még a kolozsvári padokban ültek. Még akad itt-ott, aki az Egyetem régi területéről jön hozzánk, de ezek elenyésznek az új környezet új nemzedékének sokaságában. Régen Erdély szelleme hatotta át az Alföldről oda ment ifjakat, most az alföldi levegőt szívja be köztünk a Székelyföld szülötte is.

Az Egyetem így fokozatosan mássá lesz, igazában már is mássá lett, egyéniségének kolozsvári jellege rohamosan halványodik. Ha még itt nincs, hamar eljön az idő, amikor a szegedi Egyetem kolozsvári élete az évkönyvekben őrzött történelmi emlék lesz csupán, mint a lipcsei egyetemre nézve a prágai eredet, vagy a nagyenyedi kollégiumnak a gyulafehérvári esztendők. Tudjuk: ez nem lehet másként, az élő szervezetnek a folyamatos átalakulás a sorsa.

Tudjuk ezt egyenkint önmagunkról is, bár nem mindig vesszük észre. Másokon azonban tisztán láthatjuk, hogyan változnak meg, mint halványodik el egyéniségöknek egyikmásik vonása és mint válik uralkodóvá valamely addig alig észrevett, talán rejtett fejlődési lehetőség. — Ez megy végbe minden intézményben is, amely emberek személyes munkájában él; különösen pedig az olyan intézményben, amelyben a hosszú időre szánt szabályozásnak is igazi értelme éppen az, hogy az egyének felelősséges munkáját szabaddá tegye és a fejlődést, a feladat tökéletesebb betöltését az egyéni érték érvényesülésével biztosítsa.

II. Az átalakulásnak ebben a folyamatában nagy jelentőségű: tisztában vannak-e az intézmény emberei ezzel a folyamattal? Egyes emberek értékében is nagy a különbség aszerint: ismerik-e önmagukat vagy nem; ismerik-e származásukat, egyéniségök gyökereit; ráeszmélnek-e a bennök folyó változásra, avagy sohasem néznek befelé, sohasem keresik saját lelki alakulások számára az eszményt, tehát nem is törekednek kormányozni ezt az alakulást. — Az intézményeknek is kell lennie önismeretöknek. Ezeknek sem elég a változás természetes folyamatát egyszerűen tudomásul venniök. Nem elég ez különösen akkor, ha az intézménynek az a feladata, hogy a szellemi élet folytonosságán őrködjék, az egyre teljesebb tudományos megismerést szolgálja, a nemzet tudatosságát minél több irányban kifejlessze, minél szélesebb rétegekben elterjessze és a lehető legalaposabbá tegye. Az ilyen intézménynek, tehát ennek az Egyetemnek is, rendeltetésében gyökerező kötelessége törekednie arra, hogy a rajta és benne, körülötte és általa végbemenő változásban érvényesüljön multjának minden tanulsága, éltető erővé váljék az elődök verejtéke s okulás, erősödés, segítség forrása legyen a későbben

jövő számára mindaz, amit ez intézmény régebbi munkásai hivatások terén kezdeményeztek és megalkottak, — az is, amit csak megkíséreltek, de véghez nem vihettek, — az is, amin el kellett bukniok.

A mi multunkban ez mind bőségesen megtalálható és figyelmünket kívánja. Azt kívánja a mai nappal betelő 60 esztendő az első napjától eddig a pillanatig. Már az előzmények is, amik nyomán az Egyetem megszületett, — az 1872. évi kolozsvári kezdet és 1921-ben a szegedi újrakezdés, — a Kolozsvárt állandó munkában, a háborúig folytonos emelkedésben töltött 94 félév és a Budapesten elszenvedett vergődés meg az ugyanakkor Kolozsvárt folyt keserves útkeresés négy féléve, — 13 és fél évvel ezelőtt a munka erőszakos megszakítása és azóta a jövőért való tömérdek aggodalom, — a kezdeti nyomorúság után egyideig a reménytadó bőség és most az anyagi eszközök ijesztő megapadása: ez mind özönével kínálja a látó szemnek a néznivalót s az okulni vágyó elmének a megfontolás anyagát. Nekünk számon kell tartanunk mindezt és hasznosítás nélkül mellőznünk nem szabad.

III. Ezt a visszatekintést nem csupán érzéseink kívánják tőlünk; jövőnk parancsolja. Az a jövő, amelyre a jelenből következtetünk. A jelennek három vonása világít e percben nekünk. Az első: az az örvendetes tapasztalás, hogy Egyetemünk itt nem jutott az átültetett vén fa sorsára, hanem kezdi gyökerét mélyre ereszteni. A másik: tanári testületünk benső egyetértése az Egyetemért való odaadásban; valamennyien teljes lélekkel szolgáljuk, hogy ebben a talajban visszanyerje régi erejét: éljen, növekedjék és hajtson dús virágot. A mának erőtadó harmadik vonása pedig ez: bizonyosan tudjuk, hogy a „beszélő kövek“ és ez Egyetem jelentőségét megértő emberek Egyetemünket innen többé el nem eresztik. Éppen ezért kell az élethez való jogát nemcsak mostani feladataival és tevékenységével, hanem multjának és végzett munkájának teljes felderítésével is bizonyítanunk. Egyetem számára a multja: szilárd alap, azon kell lábát megvetnie, hogy erősen állhasson és a jövendőt szolgálhassa. Egyetem számára a története: tudatosságának és önérzetének forrása, jelenének megvilágítója és a jövőre útmutatás. Ezért nem meddő időpazarlás visszanéznie, hanem erőgyűjtés.

Ez az egyik oka, hogy ma itt tanárok és hallgatók együtt vagyunk és megemlékezünk arról a november 10.-éről, amelyen — holnap lesz 60 éve — Egyetemünk az első rectort és tanácsot tisztébe beiktatta s nyomban azután, november 11.-én, az előadásokat megkezdte.[1])

De ez csak az egyik oka; mai megemlékezésünknek ez csak mintegy családi magyarázata. Ennél a másik sem kisebb erejű, sőt annak súlyát bizonyára azok is megérzik, akikben egyébként ez évforduló emlékeket nem ébreszthet.

Egyetemünk életének erdélyi korszakát nem hagyhatjuk feledésbe merülni azért sem, sőt első sorban azért, mert annak tanulmányozása az egész nemzet tudatosságát fejleszti. Ez Egyetem eddigi élete ugyanis egyúttal a magyar szellemi élet, a magyar művelődésügy és tudományosság történetének is nevezetes korszaka. Igaz, ez az Egyetem Erdély egyeteme volt, de ugyanakkor egész Magyarországnak egyik egyeteme; élete ott nemcsak a magyaroknak, hanem a másnyelvű népességnek is gyümölcsözött; hatása nyugatra nem a Királyhágóig terjedt, hanem megérzett azon innen is. Kezdettől fogva ezerszer érezte, hogy távol van az ország szellemi életének egyetlen, elismert középpontjától, de volt ereje középponttá válni a maga körében s meg tudta határozni neveltjeinek szellemét mindjárt az első évektől kezdve. A kolozsvári Egyetem nélkül bizonyosan másként alakult volna Erdély népének művelődése és Erdély műveltségének hatása nélkül más volna az egész magyarságé. Ez Egyetem tanítványainak tudományos és gyakorlati munkája nyomot hagyott, nem egyszer útat vágott nemzetünk életében. Ezért az Egyetem története nélkül nem lehet megérteni szellemi életünk legutóbbi hat évtizedét és nem szabad róla ítéletet sem mondani. Aki pedig az Egyetem multját vizsgálja, lehetetlen, hogy meg ne világítsa ebből az időből az egész magyarországi szellemi életet, mert anélkül nem értheti és helyesen meg nem ítélheti az Egyetem életét.

Nincs ennek az életnek egyetlen lényeges mozzanata sem, amely az erdélyi szellemi élet valamelyik jelenségével valamilyen kapcsolatban nem volna; az erdélyi művelődésügy, ennek körében az ottani tudományos élet fejlődésének pedig nincs egyetlen olyan szála sem, amely — végig követve — el ne vezetne Egész-Magyarország szellemi életéhez. E szálak

iránya nem mindig azonos. Egyszer előre kell haladni a nyomozásban, máskor visszafelé, mert egyik szál onnan indult ide, a másik eminnen eredt. 1872 óta azonban mindkét irányban minden hatás a mi Egyetemünkön futott keresztül; benne az, amit sajátosan erdélyinek éreztek és a határozottan nem-erdélyi rendszerint csodálatosan egységbe olvadt s mindkét oldalon terjesztette a maga egyéni hatását.

Ma ez a hatás még elég eleven. Itt a csonka hazában ott él tudatosan vagy öntudatlanul mindazok lelkében, akik egykor igazán befogadták; ezeknek minden munkájában érvényesül. Oda át is tovább él, Erdély valamennyi népének közműveltségében. Ma ezt még érezzük itt is, érzik amott is. És ott nem csak a magyarok. De ez az egyesekben élő hatás már nem tarthat sokáig. Az idő gyorsan telik s a mostani élet nagyon nehéz: magunkra eszmélésnek, multba tekintésnek, emlékek ápolásának nem kedvez. S nincs mód a folytatásra. A most felnőtt nemzedék jórészt nem él már benne az Egész-Magyarország részeinek kölcsönös hatásában; a mostani fiatal emberek nem látják vagy egészen másként látják erdélyi véreinkkel való összetartozásunkat; nem érzik, nem is érezhetik a legtöbbjök számára névben is idegen kolozsvári Egyetem szellemének és munkájának jelentőségét. És amott, Kolozsvárt, Csíkban, a Hargita alján vagy a Meszes tövében...? Ott is befödi a rég nyomokat új hatásoknak vastag rétege s egyszercsak nem lesz senki, aki tudná: mit jelentett nekik és nekünk a most 60 éve megnyilt magyar Egyetem; és ezzel együtt halványodik az emlékezete annak is, amit különben — nagyon nagy fájdalom! — régen is kevesen tudtak igazán: mit jelentünk egymásnak, a Királyhágón innen és túl élő magyarok!

Éppen azért, mert Egyetemünk Erdély szellemi életének majdnem félszázadon át középpontja volt: története a nemzet egész történetének s különösen szellemi életünk történetének mellőzhetetlen fejezete. Csak ezzel lehetne részletesen megállapítani és későbbi nemzedékek számára is megőrizni az ismét szétszakadt Unio hatását a magyarság fejlődésére. — Egy-egy ilyen megemlékezés, mint ez a mostani, a mult feltárásához nem sokkal járulhat; a feladata nem is az. De a még oly keveset hozó visszapillantás is figyelmeztetés, hogy nem a ma-

Szegedi Tudományegyetem Történeti Intézete

gunk — mint Egyetem — egyéni dolga, hanem a nemzeté, hogy ne engedjük feledésbe menni: honnan jöttünk, mi volt a rendeltetésünk, mit végeztünk, miféle felemelő és leverő, de egyaránt gondolkodtató tanulságokat hoztunk magunkkal ide, ahol az életünket tovább folytatjuk.

IV. Az Egyetem történetének három nagy kérdésre kell egykor majd feleletet adnia.

Az első: keletkezése. Nem a tények egymásutánja a fő, azt eléggé látjuk is már, hanem az a kívánság, amely az Egyetemet Kolozsvárra vonzotta, — az a célzat, amely az 1872: XIX. törvénycikket megalkotta, — az a szándék, amellyel az első tanárok munkához fogtak.

A *kívánság* ott gyökerezett az erdélyi Unio politikai hangulatában; azután megerősítette és a magasabb rendű tanulás vágyává nemesítette, a tudomány megbecsülésévé alakította gróf Mikó Imre tevékenysége az 50-es, 60-as években.

A *törvény célzatát* világosan kifejezte Eötvös 1869 dec. 5.-én a királyhoz intézett, e tárgyban legelső felterjesztésében,[2]) Egyetemünk igazi alapokmányában: „a magyar nyelv elszigetelt volta miatt jelenben semmi egyetemi tudományos verseny nem fejlődhetik ki, a hazai tudományos erők nem nyerhetnek elég pályatért, e miatt nagyon akadályozva van mind a tanerők kiképződése, mind a tudományosságunk haladása".

A *tanárok szándékát* pedig kifejezte mindjárt a legelső beszéd, amellyel 1872 okt. 19.-én az éppen esküt tett új tanárok feleltek Mikó üdvözletére: „Tudjuk, hogy nem bábeli torony ez, mely az ég ellen ostromot indítani készül, mert hazánknak és nemzetünknek, annyi szenvedés után, s annyi várható küzdés ellen a vallásos lelkület melegére van szüksége... Tudjuk, hogy nem a szellem börtöne lesz ez, mi nem a fejlődő és terjeszkedő tudományos szellem börtön-őreivé vagy porkolábjaivá hívattunk ide; sőt inkább a tudomány magasztos és tiszta levegőjű műterme ez, hová kell e hon, kivált e táj minden felsőbb hivatású polgárának belépnie és beavattatnia, hogy a tudomány által kibéküljön minden felekezetiségi és elkülönöző nemzetiségi és egyéb érdek".[3])

A másik kérdés aztán: mi teljesült mindebből, hogyan élt és milyen eredménnyel dolgozott az új egyetem.

A *kívánságot* jórészt betöltötte: Erdélynek, sőt mind nagyobb számmal az Alföld egy részének fiai is ott találták meg a legmagasabb rendű tanulás alkalmát. Egy hézag azonban maradt és azt nem egyszer szerették volna az erdélyiek pótoltatni: műszaki képzésre nem adott lehetőséget. Pedig ez Erdélynek erős óhajtása volt.

Eötvös *célzata* is megvalósult: megindult a verseny és megnövekedett a tudományos szakemberek száma. A tudományos verseny ugyan néha személyes versengéssé és féltékenységgé torzult, de elvégre ez is életet jelentett az addig meddő és kietlen tudományosságban. A fontos különben is az, hogy bár igen szűk körben, megindult a körforgás a két egyetem között.

Amikor az első 40 tanárt kinevezték, ezek — igaz, hogy aránylag csekély mértékben — a pesti tudományegyetem hatását vitték be az új egyetemre.[4]) Ez a hatás nem lehetett valami erős, mert a jogi kar 12 tagja közül 9 pesti doktor volt ugyan és 6 magántanári címet is viselt, de úgy látom, igazában csak 3 folytatta ott a tanulmányait. A 11 orvos közül Pesten is tanult 8, tanársegéd volt 6, magántanár 3, de csaknem valamennyi szakjának külföldi mesterét vagy mestereit követte. A bölcsészeti kar tíz tanára közül csak a klasszikafilológia két tanára volt pesti hallgató, egyik ezek közül is Göttingában lett doktor, bár nyomban utána mégis pesti magántanár. A mathematikai- és természettudományi kar 7 tagja közül 3 tanult a pesti egyetemen, 2 a műegyetemen is, 2 volt a pesti egyetem doktora, 3 tanársegédje, 1 magántanára. Azt most nem tudom, melyik karon hányat és kit lehetett pesti tanítványnak is tekinteni. A hatás erejét az mutatná. Később aztán határozottabb lett a pesti hatás: az utánpótlást főképpen a budapesti tudományegyetem szolgáltatta.

Csakhamar megindult a sor visszafelé is. Az első 40 tanárból 9 lett a budapesti egyetem vagy műegyetem tanára: 2 jogász, 5 orvos és 2 természettudós. Kezdettől máig összesen 48 tanárunk ment el budapesti tanszékre:[5]) a jogi karból 12, az orvosiról 17, a bölcsészetiről 12, a mathematikai- és természettudományiról 7. Azt egyenkint kellene megvizsgálni: melyik átlépés mit jelentett, hogyan következett be, mi lett aztán a mi elhagyott tanszékünk sorsa. A magyar tudományos-

ság és egyetemi élet történetének ez is sokatmondó részlete lenne, ha egyszer felderítik. Kapcsolatos ez azzal, hogy hiába kívánta az első rector a két egyetem teljes egyenrangúságát éppen a Pestre való vonzódás megelőzésére: alig volt — bár volt — a 60 év alatt, aki e vonzásnak ellenállni tudott volna. E vonzás megvolt és megmarad; magyarázata nem csupán a szélesebb körű hatás vágya s ez a vágy is, a többi ok is a magyar viszonyok között egészen érthető.

Egyetemünknek a tudományos élet fejlődésében való részét érdekesen világítja meg a magántanárok száma.[6]) Igaz, hogy ez a világítás nem teljesen éles, mert az egyes számoknak különböző magyarázata van. A jogi kar pl. a jogakadémiák tanárait fogadta magántanárai közé, így lett ezek száma máig 62 s érthető, hogy ezek közül 21 (33.9%) egyetemi tanárrá lett. Az orvosi kar 62 magántanára legnagyobb részben a tanárok közvetlen tanítványai sorából került ki, ezekből 19 (30.6%) lépett tanszékre. A bölcsészeti karnak mindig a legnehezebb volt a helyzete, amíg a távollakó magántanárai el nem szaporodtak: helyből alig akadt régen is, most is, aki a tanításra jogosítást kért volna. Mégis 45 képesítés volt, ebből 10 (28.8%) vezetett egyetemi tanárságra, mégpedig — talán kivétel nélkül — olyanokat, akik közvetlenül Egyetemünk neveltjei voltak. A mathematikai- és természettudományi kar jórészt ismét a tanszékek segéderőiből nyerte magántanárait, 38-at s ezek közül 16 (42.1%) jutott egyetemi vagy műegyetemi tanszékre. — Az egyetemi tanárrá lett magántanárok közül ezen az Egyetemen kapott tanszéket 10 jogász (47.6%), 17 orvos (89.5%), a bölcsészeti karon 8 (61.5%), a mathematikai- és természettudományi karon 12 (80.0%). Ezek közül azután más egyetemre ment át 4 a jogi, 3 az orvosi, 2 a bölcsészeti, 3 a mathematikai- és természettudományi karról. Egyenesen másutt lett tanárrá 11 magántanár a jogi, 2 az orvosi, 5 a bölcsészeti, 4 a mathematikai- és természettudományi karról. Ezek a számok annyit mindenesetre mutatnak, hogy a tudományos életben ez az Egyetem nem csupán befogadó volt, hanem valóban élénkség támadt általa. És a mérlegelésben nem szabad elfelejteni, hogy a Kolozsvárt végzettek érvényesülési esélyei mindig kedvezőtlenebbek voltak.

De ezek csak számok. Itt is az embereket, az írásaikat,

irodalmi és személyes hatásukat kell megvizsgálni. Nem most; ez súlyos és sokoldalú feladat. Egészen más körülményeket kell számba vennie annak, aki a jogtanárok működését akarja mérlegre tenni, mint aki az orvosokét vagy a természettudósokét s egészen sajátos szempontokat kíván a bölcsészeti kar különböző tanszékeinek történeti megítélése.

A 60 év folyamán természetesen sok ingadozás és egyenetlenség fordult elő. Némelyik tanszék sorsát mindvégig vagy majdnem végig meghatározta az első tanár vagy az első kettő s nem mindig kedvezőn. Volt eset, hogy a mindjárt 1872-ben az akkor legmagasabb fokon indult munka a tanár hamaros távozása után évtizedekre szinte egészen megállott. Másik esetben egy-egy kimagasló szellemű, hatni tudó, nevelni akaró tanár a tanítványok több nemzedékének lett megindítója. Határozottan bebizonyult itt is, mint ilyen intézményben mindenütt: nem az épület, nem a szervezet, a lélek az úr!

Ezért volna érdekes egyenként megvizsgálni: melyik karon és melyik tanszéken mit jelentettek az egyes tanárok; mit jelentett kivált az első tanári kar összetétele.[7]) Vajjon mi következett abból, hogy a jogi kar 12 tanárából 10 volt fiatalabb 35 évesnél, az orvosin 11-ből 9, a bölcsészeti karon 10-ből 5, a mathematikai-természettudományi karon is 7-ből 4 s az egész egyetemen 40-ből 28 volt alul a 35. éven? Mindössze 7 tanár volt 45 évnél idősebb, ezek közül 5 a bölcsészeti karon. Kik tudtak és vajjon kik akartak jobban alkalmazkodni az új egyetem különleges helyzetéhez: az ifjú tanárok-e, vagy az öregebbek? Kik fejlődtek még a tanszék elfoglalása után? Kik alkottak többet? Kiknek volt tartósabb a személyes hatásuk? És kiknek köszönhetünk ma is még valamit?

Csak efféle kérdések alapos felderítése, tanszékek és intézetek történetének gondos összeállítása mondhatná meg: mit jelentett igazán az országnak a második egyetem. Bárki bárhol nyúl valaha ehhez a kérdéshez, nem szabad eltévesztenie szeme és ítélete elől, hogy milyen állapotban volt akkor az erdélyi iskolaügy, mily hatalmasat fejlődött 1883 után, bár — meg kell vallanunk! — mindvégig egyoldalú maradt.

Az első tanárokra sokkal több hárult a közvetlen tanításból mindenik karon, mint amennyit ma az egyetemi tanár általában kötelességének tart. Sokkal többet kellett jó gyakor-

lati emberek nevelésére gondolniok. A tudományos célzatú közép- és felsőfokú oktatás ottani nagy hiányai, minden gyakorlati irányú iskolázásnak jóformán teljes hiánya, egyebek között pl. a közegészségügy elhanyagoltsága arra kényszerítették a hivatásuktól áthatott tanárokat, hogy a szó legtisztább értelmében leszálljanak a hallgatók mellé, a gyakorlati szükségletekre gondoljanak és a tudomány útján járni tanítsák őket. A felszerelés képtelen hiányai megkötötték a legtöbb tanárt; a maga operáló eszközét, a maga könyvét kellett a tanulni vágyónak kölcsön adnia. S abban volt az erejök, hogy — egy akkori vélemény szerint — „nem elégedetlenkedtek, hanem dolgoztak". Ilyen gyötrelmes néhány félévből hamarosan kialakult — nem mindenik tanszék mellett, de sok helyen — a most annyira újszerűnek hirdetett és legtöbbször hiában követelt közvetlenség tanár és tanítvány között; egész életre fonódtak emberi és tudományos kapcsolatok. Hiszen igaz, ez a közvetlenség kis egyetemen sokkal könnyebben létre is jöhet, mint ahol a hallgatók tömege nagy; az akkor Pestről odakerült hallgatók bámultak is rajta.[8]) Kétségtelen, hogy ebben van a magyarázata az első tanárok nagy hatásának. Később is ebből a közvetlenségből, tanárok és hallgatók közelségéből következett annyiunk benső ragaszkodása ehhez az Egyetemhez.

Ez a hatás a hallgatóknak bizonyosan inkább jellemében, életfelfogásában mutatkozott; eleinte aránylag kevésbbé a tudományos munkálkodásban. De ezt is meg kellene vizsgálni. Egyik oldalát a kérdésnek aligha vizsgálhatjuk. Miként fogjunk ahhoz, hogy egy-egy ott végzett ügyvédnek vagy bírónak, orvosnak, tanárnak magán és hivatási életében való magatartását, községére és megyéjére tett hatását megállapítsuk?! Régen eltünt nyomokat manapság már nem lehet felkutatni. De a másik oldal vizsgálható. Meg lehet nézni 1872-től kezdve az erdélyi irodalmat, a tudományost is, meg a szépirodalmat és a hirlapirodalmat: mi nyoma van ott az Egyetemünket végzett embereknek s milyen ez a nyom? Meg lehetne találni a kolozsvári hatásokat csakhamar a fővárosi irodalomban is. Megláthatnók, amit egyikünk-másikunk sejt, hogy ez Egyetem hatása Erdélyben a közgondolkodásban is megmutatkozott; észrevehetnők, hogyan próbáltak itt-ott a tanárok, máskor egyes végzett fiatalemberek folyóiratokat indítani. A profesz-

szoruk rendesen segítségükre volt, más alig. Ennek a tanári segítségnek köszönhették számosan, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadványaiban tudományos munkásságuk megindulhatott. Lassan érlelődött a helyzet annyira, hogy egyes intézetek külön folyóiratokat merjenek megindítani s ezzel óhajtáson és bíztatáson kívül a tanítványok rendszeres tudományos munkálkodásához egyébbel is közvetlenül járulhassanak. S hogy mégis volt hatásuk ebben az irányban is, ezt mutatja a magántanárok ismertetett sokasága.

A multnak harmadik kérdése: mi teljesült abból a szándékból, amellyel 60 évvel ezelőtt az Egyetem munkához fogott? Sikerült-e az a kibékítés és egybefogás? Sikerült-e valóban az egyetem szellemébe „beavattatnia" ama „táj minden magasabb hivatású polgárának?"[9])

Ez a kérdés egyszerre sötét emléket állít elénk s ennek hatása alatt kérdésünk így hangzik: miként történhetett, hogy ennek az Egyetemnek meg kellett szakítania Erdélyért, Erdélyben az egész nemzetért végzett munkáját? Nem végzett talán jó munkát?

Ha Egyetemünk multját végig vizsgáljuk abból a szempontból, hogy igyekezett-e és tudta-e betölteni rendeltetését, akkor meg kell mondanunk: igyekezett becsületesen, de igaz, hogy nem tudta teljesen. Nem tudhatta. Nem is egy irányban maradt el rendeltetésétől. Kezdettől fogva hiányoztak, máig hiányoznak lényeges tanszékei; a meglevők közül is némelyiknek fogyatékos volt, ma is fogyatékos a felszerelése. Ezek a munkát, a sikert súlyosan gátoló körülmények, de erről az Egyetem nem tehetett. Ezért éreztük úgy valamennyien, hogy a sors szörnyen kegyetlen volt hozzá.

Ezt a sorsot meg nem érthetjük, ha egyszer élesen és magunkra nézve is kíméletlenül meg nem vizsgáljuk: hogyan kezdődött, miként érlelődött meg az a veszedelem, amely az Egyetemet falai közül kivetette; miért nem teljesült az esküttétel szónokának reménykedése, hogy „a tudomány szelid, de ellenállhatatlan hatalma... képes az emberiség szabadságának elleneit legyőzni s az ellenében harcra kelő elemek zűrzavarát eloszlatni"?! — Ennek az oka kívül volt az Egyetemen, de az Egyetem életének tanulsága ez is. Nekünk tisztán kell látnunk, hogy sok megvívott küzdelem és a végén is —

hisszük, hogy csak egyelőre — elveszített harc soha érthetővé nem válik, ha nem gondolunk a magyar és nem-magyar művelődés kapcsolataira és ellentéteire. A kapcsolatok gyengék voltak, az ellentétek erősek. Ezek az erős és éles ellentétek az Egyetemet is kőrülfogták; ezek szorításából nem szabadulhatott.

Mi történt vele sorsának megdöbbentő és elkeserítő fordulóján: ennek teljes leírása és hiteles okmányai akkori Rectorunk[10]) gondoskodásából együtt vannak. Erről most ne beszéljünk. Az a fájdalom meg nem szünhetik, ég bennünk ma is. De ez most nem a kesergés órája, hanem az Egyetemünk megújult életén való örömünké. S ebben az örömben felénk világít a megindulaskor gyújtott szövétnek: mienk ma is az ott nem valósult szándék, mert az minden egyetem örök feladatát tűzte ki!

V. Ez a gondolat ismét visszatérít bennünket Egyetemünk életének szegedi korszakához. Ez a korszak — újból, meg újból valljuk — egyenes folytatás. Úgy kezdtük itt újra az életet, mint a lábadozó beteg. S milyen különös: ebben az újrakezdésben számtalan, rég elfelejtett mozzanat ismétlődött.

Az egyetemi gondolatnak itt is volt története, mielőtt ez az Egyetem hontalanná lett volna. Itt is igen erősen összefonódott a főiskolára való törekvésben a gyakorlati érdek és a tudományok szeretete. Itt is magánember adományából s a közönség erején áll fenn egy hatalmas könyvtár és értékes múzeum, mint amott. És ami már egészen közvetlenül az Egyetemmel ismétlődik: Szeged is kárpótlásul kérte az Egyetemet, mert az új határokkal tömérdeket veszített, ahogyan kárpótlásul kérte Kolozsvár 1848-ban, majd újból a 67-es kiegyezés után is, amikor az erdélyi főkormányszéket elveszítette.

Hatvan évvel ezelőtt felvont vitorlákkal indult a magyar élet a reménységek végtelen árjában, — erejét akarta fejleszteni a tudományos élet megindításával; — szellemi életünk egyik mozgatójának, művelődésünk elmélyítésére rendelték a második egyetemet. A nagy szerencsétlenség idején ennek az Egyetemnek is azt kellett bizonyítania, hogy nem omlottunk össze, — a tudományos élet fenntartásával és eladdig példátlan kifejlesztésével a benső erőnek fenntartására, fokozására, ellenállhatatlanná tételére állította talpra a nemzet ismét, ere-

jének hallatlan megfeszítésével ezt a ledőltekor már hatalmas intézményt.

S amikor már újból talpon állott, rendre ismétlődött minden, amit élete kezdetén elszenvedett. Nem volt helyisége, nem volt felszerelése, nem volt nyugalma. Tanári testületében a sok változás miatt újra kellett kialakulnia közös szellemnek. Az új környezetben újra kellett kezdenie a tájékozódást az itteni életről és a tájékoztatást saját életének természetéről. Amott még jóformán csak neki fogott, hogy a tudományos munkának Erdély parancsolta feladatait oldozgassa, itt valami egészen más, az Alföld parancsolta tudományos feladatok állottak eléje.

Igen, ez az élet folytatás, bár lényegesen eltérő viszonyok között, de régi kötelességekkel. E viszonyok között azonban van egy olyan mozzanat is, amely nemcsak eltér a régiektől, hanem amott Egyetemünk történetében eddig ismeretlen volt: ez a város nemcsak kér és vár, hanem áldoz és segít. Jól tudjuk és el nem feledjük, hogy Szeged városa nélkül ma itt együtt nem lehetnénk.

S a kötelességek között is van egy újszerű: itt az is feladatunk, hogy az erdélyi közműveltséget az alföldi művelődésbe beleoltsuk és segítsünk létrejönni olyan új magyar közműveltséget, amely magába olvasztotta a réginek minden értékét és fogékony minden értékes új iránt.

Ezzel maradunk legelső Rectorunk és társai nyomában,[11]) ezzel szolgáljuk az immár megszokott és meg is szeretett új környezetben tudománynak és egyetemnek örök eszményét: a mindig fölfelé emelkedő, mindig tudatosabbá, mindig nemesebbé váló *életet*, — a magunk gyarló, de egészen odaszentelt erejével, a magunk gyorsan lepergő életével Hazánk és Nemzetünk örök életét.

[1]) Az Egyetem első tanácsa: Berde Áron rektor, Brassai Sámuel prorektor; dékán a jog- és államtudományi karon Groisz Gusztáv, az orvosi karon Czifra Ferenc, a bölcsészet-, nyelv- és történettudományi karon Imre Sándor, a mathematikai és természettudományi karon Abt Antal, prodékán Korbuly Imre, Genersich Antal, Szabó Károly, Martin Lajos. — Lásd: Acta Reg. Scient. Universitatis Claudipolitanae Anni MDCCCLXXII —III., Fasc. I. *Négy Beszéd,* melyek a kolozsvári kir. tudomány-egyetem megnyitása alkalmával MDCCCLXXII october 19-én és november 10.-én tartottak. Kolozsvár, 1872, 8° 46 l.

[2]) Országos Levéltár, 1780/1869. eln. számú vkm. ügyirat.

[3]) Négy Beszéd stb., 22. l., Imre Sándor ny. r. tanár beszédéből. — Gróf Mikó Imre beszéde ugyanott 9—18. ll.

[4]) Az első tanárokra vonatkozó adatokat a 21.610/1872. számú vkm. ügyirat mellékleteiről állítottam össze. Orsz. Ltár, V. és K. M. 1872. III. kútfő, 2. tétel, 950. alapszám.

[5]) A számítás alapjául szolgáló adatokat az első ötven évről *Márki Sándor,* A m. kir. Ferencz József tudományegyetem története, 1872—1922. Szeged, 1922. c. műből vettem; a hatodik évtizedről közvetlen tudomásunk van.

[6]) Márki S. i. m. és az Egyetem Almanach-jai alapján.

[7]) A 21.610/1872. számú vkm.-ügyirat mellékletei alapján.

[8]) Közvetlen értesülésem akkori hallgatóktól.

[9]) I. h. 22. l.

[10]) Schneller István.

[11]) Berde Áron rektori székfoglalója szerint az Egyetem feladata: „nevelni a tudomány országát és szépíteni a gyakorlati életet".

JATE Szegedi Egyetem Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat SZEGED

Szegedi Tudományegyetem Könyvtár

Sz 1/91: B 25684

NYOMDA-ÉS-KÖNYVKIADÓ R.T. SZEGED
SZEGED-VÁROSI